TEORETIČNI KONCEPTI ZA NOVE PROGRAME USPOSABLJANJA IN PRAKSO SOCIALNEGA DELA

Miroslav Milosavljević

Pobuda za pisanje tega teksta je mednarodni seminar o teoretičnih konceptih socialnega dela in njihovih implikacijah na izobraževalne programe, ki je potekal na Bledu (od 2. do 4. novembra 1989). V tem pregledu nimamo namena prikazovati raznovrstnih idej, ki so bile predstavljene na mednarodnem seminarju, ki ga je uspešno organiziralo Mednarodno združenje šol za socialno delo in Višja šola za socialne delavce iz Ljubljanje. Ob prikazovanju določenih idej se bomo bolj usmerili na tista obravnavana vprašanja, ki ne zahtevajo ponovnega seminarja ali konference, temveč temeljnna raziskovanja.

Nekaj poglavitnih informacij o seminarju

Mednarodni seminarji so oblika dejavnosti Mednarodnega združenja šol za socialno delo evropske regionalne skupine, na katerih se obravnavajo aktualna in skupna vprašanja ne le izobraževanja za socialno delo, temveč vsa, ki so pomembna za razvoj teoretičnih in metodoloških temeljev te pomembne družbene dejavnosti.

Na lanskem mednarodnem seminarju se je, na pobudo Višje šole za socialne delavce iz Ljubljane in ob sodelovanju vseh jugoslovanskih visokošolskih organizacij za izobraževanje socialnih delavcev, v pro-

gramskem odboru in udeležbo z referati in poročili, na Bledu zbralo okoli sto udeležencev iz večine evropskih držav, ki imajo izobraževalne institucije ali pa jih želijo šele formirati (Madžarska). Poleg dveh uvodnih referatov: Yves Rastimir Nedeljković (Beograd): Zgodovinska zasnovanost socialnega dela in Doreen Gibson (Middlesborough - V.Britanija): Socialno delo - nemogoča naloga?, je bilo v petih tematskih sekcijah predstavljenih okoli štirideset posebnih referatov.

Čeprav so imele sekcije svoje vsebinske okvire je iz metodoloških in vsebinskih razlogov, kot so komplementarnost teorije, izobraževanje in praksa socialnega dela, prihajalo do tematskega prepletanja. Glede na to, da bomo v pregledu poglavitnih vprašanj, obravnavanih na seminarju, uporabili drugačen pristop od tematske usmerjenosti sekcij, navajamo osnovne teme, po katerih so bile le-te organizirane:

1. Razvoj teorije socialnega dela,
2. Uvajanje teorije socialnega dela v prakso,
3. Raziskovanje in teorija socialnega dela,
4. Odnos med teorijo socialnega dela in drugimi znanostmi,
5. Učni programi zasnovani na teoriji socialnega dela.

Ali obstaja izhodiščna teoretična osnova sodobnega socialnega dela?

To vprašanje so, poleg avtorja tega prikaza, postavljali tudi številni drugi udeleženci seminarja. Izgleda, da je bilo postavljano najbolj pogosto. V poskusih, da se na to vprašanje na seminarju odgovori, so podani različni odgovori, tako da je ostalo odprto, ali se na tej stopnji razvoja teoretičnih osnov socialnega dela, izkušenj in prakse, sploh lahko govori o enotnih teoretičnih osnovah ali, kakor so nekateri udeleženci govorili v ednini, - o teoriji socialnega dela. Sklicevanje na idejo integriranega ali integralnega pristopa ali teoretičnega "unificiranja" ostaja v glavnem deklarativno. Enotnost mišljenja je bila v glavnem dosežena okoli dejstva, da je izoblikovanje teoretične osnove socialnega dela nujno potrebno. Kako do tega priti, pa razen nekih splošnih idej: zgodovinski in kritični pristop, kritično preučevanje teoretičnih osnov, na katerih danes počiva praksa socialnega dela, kritično preučevanje "prispevka" drugih znanosti, uporaba induktivne metode in spoznanj prakse socialnega dela za konstituiranje teorije, ni bilo podano. To nikakor ne pomeni, da seminar v svojem vsebinskem smislu ni uspel. Nasprotno, odprl je mnoga zapletena teoretična

in metodološka vprašanja, vendar ni mogel seči daleč prek razpoložljivih znanstvenih spoznanj in dejanskega stanja teorij socialnega dela.

Nujnost zgodovinskega in kritičnega raziskovanja socialnega dela

Razumevanje aktualnega stanja predmetne, vsebinske in metodološke usmerjenosti socialnega dela ni mogoče brez poznavanja njegove geneze in konkretnih zgodovinskih pogojev njegovega razvoja kot dejavnosti in poklica. To idejo so omenjali mnogi avtorji. Nekateri od njih, med njimi tudi Joachim Wieler (Darmstadt-Nemčija), pa so upravičeno opozarjali na pomanjkljivo, nezadovoljivo in poenostavljeno prisotnost zgodovinskih vsebin v izobraževanju socialnih delavcev. Čeprav so motivi za zanemarjanje socialne zgodovine in s tem tudi zgodovine socialnega dela različni, pa morajo le-ti, po navedenem avtorju, najti prostor v poučevanju in usposabljanju za socialno delo, ker brez poznavanja preteklosti tudi ni prihodnosti socialnega dela. Odkrivanje korenin omogoča kritično preizkušanje obstoječe prakse in (re)definiranje novih poti. Po J. Wielerju mora socialno delo, ki počiva na razvojnih teorijah, izhajati iz izkušenj in spoznanj preteklosti, vendar ne skozi zgodovino institucij in dogajanj, temveč upoštevajoč kulturno, ekonomsko, politično in socialno zgodovino sveta, posameznih narodov ali skupnosti. Pri tem iskanju se bo prihranila energija za neke "nove" ideje, ki so bile že prisotne v misli in praksi socialnega dela v preteklosti.

To potrebo je filozofsko in epistemološko še bolj temeljito obdelal Yves Rstimir Nedeljković v svojem uvodnem referatu. Posebej je insistiral na potrebi po razvoju zgodovinskih preučevanj konceptualnih osnov in prakse socialnih aktivnosti, socialnega dela, institucij in organizacij, ker se brez njih ne da globlje razumeti ne bistva in ne bodočega razvoja. Brez teh preučevanj, znanstvena utemeljitev družbenih aktivnosti in socialnega dela ni možna. Ta analiza mora enakomerno zajeti različne vidike, oblike in vsebine humanitarnih aktivnosti, ki so bodisi spontane, organizirane, profesionalizirane in institucionalizirane, izhajajoč iz raznovrstnosti in bogastva človekove družbenosti in življenjske prakse. Uporaba teh znanj je v nenehno novih procesih in praksi socialnega dela, dragocena. Izhajajoč iz humanističnih temeljev in praksisa človekove družbenosti, bi morala zgodovina socialnega dela prispevati istočasno k teoretičnim posplo-

ševanjem, napredovanju prakse in odpravljanju poenostavljanja in enostranskosti v socialnem delu (birokratizacija, pretirana profesionalizacija in institucionalizacija, evrocentrizem, ideološka obarvanost itd.).

Doreen Gibson je v svojem uvodnem referatu poskušala z zgodovinsko analizo razložiti nekatere aktualne tendence v socialnem delu. Tudi ona je, podobno kot omenjeni avtorji in nekateri drugi udeleženci, izhajala iz stališča, da je v pogojih zapletenih družbenih kriz, številnih socialnih in ekonomskih problemov ter socialnih in političnih konfliktov, nujna vizija prihodnosti socialnega dela in socialnih služb. Prva naloga je preučiti profesionalno etiko in moralno osnovo socialnega dela. Zgodovinsko je socialno delo nastalo v devetnajstem stoletju kot služba za reševabje revnih. Od tod orientacija k posamezniku. Čeprav so se okoliščine socialnega dela bistveno spremenile, le-to še naprej ostaja služba poslednjega pribežališča, najpogosteje tudi edinega izbora. Pri odgovoru na zapletene socialne probleme, aktualna praksa socialnega dela, počiva na različnih in protislovnih teoretičnih in vrednotnih temeljih. Med njimi še posebno izstopajo pristopi individualističnega, radikalnega in feminističnega socialnega dela. Vsak med njimi predstavlja drugačen model prakse in metod socialnega dela. Tako v literaturi, kakor v praksi socialnega dela dominira individualistični tok in usmeritev na posameznike in skupine, pri čemer se zanemarjajo strukturalne in družbene komponente socialnega položaja "klientov".

Potreben je nov premislek, v katerem je nujna nova delitev dela med državo in družbo, strokovnjaki in navadnimi ljudmi, kolektivi in posamezniki, potrebami in učinki.

Teorije socialnega dela ali teorije za socialno delo?

Čeprav ta misel deluje kot besedna igra, pa vendarle definira temeljno protislovje, ali bolje rečeno, obstoječe stanje teoretičnih temeljev socialnega dela. Čeprav so številni udeleženci seminarja in o tem je v strokovni literaturi vedno več napisanega, izrazili svojo privrženost ideji o ustvarjanju posebne teorije socialnega dela zaradi specifičnosti njegovega predmeta, etike, načel, metod in tudi družbenih funkcij, pa so mnogi referati pokazali, da obstoječe koncepcije socialnega dela počivajo na različnih sociooloških, politiloških, psiholoških, pedagoških in drugih teoretičnih osnovah ter, da se lahko bolj upravičeno govori o teorijah za socialno delo, kakor pa o teorijah

socialnega dela. Med drugimi je tudi avtor tega v svojem referatu opozoril na to, da se socialno delo nahaja v protislovnem položaju med prakticizmom in teoretičnim elekticizmom in je pogosto zasnovano na teoretičnih konceptih, ki so med seboj protislovni.

Nekateri avtorji, čeprav v manjšini (npr. Teressa Rossell in Joan Fortuny, Barcelona), pa so menili, da socialno delo ni teorija, temveč profesionalna praksa, ki izhaja iz različnih teorij in konceptov o človeku in družbi ter, da spoznanja socialnega dela izhajajo iz samih izkušenj socialnega dela v praksi. Podobno je tudi Peter Lüssi (Bern) insistiral na gradnji teorije socialnega dela na izkušnjah prakse z induktivno metodo.

Mnogi avtorji, med katerimi še posebej Ruben Schindler (Tel-Aviv) opozarjajo na pomanjkanje filozofije ter enotne in konceptualizirane etične in vrednotne osnove socialnega dela, zaradi česar se to, največkrat nekritično in neselektivno, naslanja na teorije drugih znanosti.

Po tem avtorju imajo dominanten vpliv na aktualno prakso socialnega dela psihološke, predvsem pa psihoanalitične torije. Po drugi strani pa so šle zahteve po metateoriji v socialnem delu v dveh smereh: skozi uporabo sistemskih in ekoloških teorij. V prvem primeru je pomanjkanje dinamičnega pristopa precej okrnilo ustrezne prispevke k teoretičnemu osmišljanju prakse in izobraževanja za socialno delo, ker se ni dalo izogniti pozitivističnim in funkcionalističnim omejitvam tega pristopa. Ekološke teorije, čeravno zanimive in vsekakor koristne, pa imajo prav tako svoje pomanjkljivosti.

Nekateri udeleženci so prav tako opozarjali na domete funkcionalističnega pristopa in preko sistemskih teorij, na domete socialnega dela, upoštevajoč njegove cilje in družbene funkcije, še posebno na primeru koncepcije in prakse "države blaginje". Avtor tega pregleda je v svojem prispevku opozoril na to, da se tradicionalno socialno delo ne more ukvarjati z zapletenimi in dinamičnimi spremembami ter resnimi socialnimi problemi sodobnih družb, ker ima svoje aksiološke in metodološke osnove v pozitivizmu in funkcionalističnem razumevanju družbenih struktur in odnosov. Še več, funkcionalizem je dominantna teorietična osnova socialnega dela celo v socialističnih družbah, čeprav velja, da v teh družbah le-to temelji na marksistični filozofiji in teoriji.

Na nek način je razpravo o teorijah socialnega dela ali o teorijah za socialno delo rezimiral Blaž Mesec (Ljubljana), z opozorilom, da v odnosu do teorij socialnega dela v bistvu obstajata dva pristopa. Prvi izhaja iz tega,

da socialno delo kot praktična dejavnost svojo znanstveno fundiranost črpa iz različnih znanstvenih ved. Predvsem, meni ta avtor, je to prva faza v razvoju znanstvenih temeljev socialnega dela.

Drugi pristop izhaja iz potrebe obstoja teorije, oziroma vede socialnega dela zaradi specifičnosti predmeta, ciljev, metod, tehnik in drugih značilnosti, ki so imanentne v praksi socialnega dela. Ta avtor gre še korak naprej ko meni, da je specifični predmet znanosti socialnega dela glede na druge znanosti, pomoč ljudem v težavah, vzajemna pomoč in solidarnost. Ko je že govora o akcijsko usmerjeni aktivnosti ved o socialnem delu, je ta usmerjena k procesom in metodam pomoči in solidarnosti, ne glede na njihove vsebine in oblike. Avtor celo predlaga nov koncizni naziv vede o socialnem delu - boethics, izhajajoč iz grške besede boetheia, kar pomeni pomoč. V okviru tega pristopa specifična metodologija izhaja iz spoznanj in izkustev splošne metodologije znanosti, ki je univerzalna, tako da ne moremo govoriti o njeni specifični uporabi v socialnem delu. Specifičen in poseben metodološki pristop v socialnem delu se pričenja na nivoju metodološke strategije, medtem ko na nivoju tehnik socialno delo razpolaga s sredstvi, ki jih druge discipline ne poznajo ali ne uporabljajo. Na ta način se presegajo tudi protislovnosti nomotetskega in ideografskega pristopa, ki po mnenju tega avtorja postanejo komplementarni. To se pojasnjuje z dejstvom, da sta posameznik in splošnost samo abstrakciji: vsaka splošnost vsebuje individualnost, kakor se v vsakem posamezniku nahajajo značilnosti splošnosti - skupnega.

Na pomen znanstvenih temeljev socialnega dela je na poseben način opozorila tudi Vida Miloševič (Ljubljana). Meni namreč, da je znanstvena zasnovanost socialnega dela pogoj njene profesionalizacije v pozitivnem smislu. Upravičeno opozarja na dialektično povezanost in enotnost teorije in prakse socialnega dela preko skupnega predmeta, etike, principov, metod in ciljev. Ob teh elementih se povezovanje in enotnost teh dveh segmentov socialnega dela omogoča z njihovo analitično in akcijsko usmerjenostjo. Dialektično prežemanje teorije in prakse socialnega dela preko omenjenih skupnih elementov, družbena sprejetost in uveljavljanje, avtoriteta socialnih delavcev, njihov združevanje in identiteta, po tej avtorici predstavljajo bistven pogoj profesionalizacije socialnega dela. Tu se pod profesionalizacijo razume teoretična in metodološka utemeljitev dejavnosti. Vendar je znanstvena zasnovanost socialnega dela proces, ki ga je šele treba osmišljati in vzpodbujati s pomočjo dograjevanja vseh omenjenih

elementov, ki sestavljajo identiteto socialnega dela in ga razlikujejo od drugih dejavnosti.

Ne metodike, temveč metodologija socialnega dela

Upoštevajoč prispevke posameznih humanističnih in družbenih znanosti k razvoju kategorijalnega aparata, spoznavnega temelja in metod socialnega dela, so nekateri udeleženci posebej opozorili na nekritično uporabo metod drugih znanosti, pa tudi same terminologije. Tako je na primer Milan Martinović (Zagreb) ovrgel preseženi koncept metodik socialnega dela, ki temelji na idejah socialne pedagogike in izobraževanja. Čeprav meni, da ima metodologija socialnega dela več podobnosti z metodologijo sociooloških, socialno-psiholoških, antropoloških in sorodnih disciplin, ta avtor poudarja njene nedvomne posebnosti zaradi aplikativnega in praktičnega značaja. Leta torej ni usmerjena le k preučevanju socialnih in drugih procesov, temveč k uporabi teh spoznanj v praksi socialnega dela ter v smislu vpliva in vključevanja v družbene spremembe in procese. V končni instanci mora metodologija socialnega dela preko spoznanj o problemih in procesih ponuditi opcije za reševanje socialnih problemov.

S posebnim prispevkom k zasnovanju specifične metodologije socialnega dela je Aleksandar Halmi (Zagreb) posvetil posebno pozornost kvalitativnemu pristopu v socialnem delu. Po tem avtorju, protislovna in fundamentalna razlika med kvantitativnim in kvalitativnim pristopom v socialnem delu ni vprašanje politike izbora, temveč ta izhaja iz različne epistemološke osnove. Kvantitativni pristop ima svoje korenine v pozitivizmu, tako da v sebi neizogibno nosi vse omejitve tega filozofskega pristopa. Kvalitativni pristop izhaja iz spoznanja o subjektivnih dimenzijah človeškega izkustva in prakse, ki se stalno spreminjajo in se ne morejo preučevati z metodami kvantitativnih raziskav. Socialno delo, zasnovano na principih socialne akcije in sprememb, bi moralo temeljiti na kvalitativnih prečevanjih, med katerimi akcijska najbolje izražajo posebnosti socialnega dela. Vendar je ta pristop zanemarjen, tako v praksi kakor v izobraževanju socialnih delavcev.

Spremembe v metodologiji socialnega dela pomenijo predvsem prekinitev s tradicionalno usmerjenostjo h case-work-u

Največ kritičnih pogledov na metodološko usmerjenost obstoječe prakse, ki so dominirali, je bil namenjen omejitvam in možnostim socialnega dela s posameznikom ter na istih ciljnih in metodičnih osnovah temelječemu skupinskemu delu. Ne da bi zanemrajali uporabno vrednost različnih metod socialnega dela postaja očitno, da reduciranje socialnega dela le na različne metode dela s posameznikom, bistveno zožuje njegove vsebine, cilje in rezultate. Ta usmeritev je očitno rezultat zgodovinskega razvoja socialnega dela, njegovih pomagajočih in zaščitniških vlog ter dejstva, da je najbolj zastopano v institucijah in službah socialnega skrbstva. To dejstvo podpira tudi tradicionalno usmerjen sistem izobraževanja za socialno delo. Nekateri poskusi integracije "socialnega" in "individualnega" s svojimi dosežki ostajajo na pol poti, ker so aksiološko usmerjeni bolj k spreminjanju posameznika kot pa družbenih okoliščin. Zato ni zgolj slučajno postavljeno vprašanje, kakšne so teoretične, metodološke, tehnične in praktične možnosti socialnega dela, da bi se ukvarjalo s socialnimi potrebami, spremembami in problemi sodobnih družb, posebno v pogojih kompleksnih in dolgoročnih kriz. Odgovora nista mogla dati niti Lisbeth Johnsson in Gunnar Bernler (Göthenborg - Švedska), ki sta na primeru svojih preučevanj in evalvacije v praksi dala idejo za upoštevanje "socialnega" in "individualnega" pri delu z uporabniki storitev. Kar v tem pristopu vsekakor pritegne, je poskus uporabe različnih, tako sociooloških kot tudi psiholoških teorij v socialnem delu s posameznikom, družino in skupino. Tem bolj različne teorije se uporabljajo v različnih fazah socialnega dela v odvisnosti od predmeta in ciljev. Prav tako se vztraja na enotnosti teorije in prakse ter na povezanosti raziskovalnih in praktičnih metod. To, kar v tem pristopu v predmetnem smislu kljub vsemu dominira, pa so posamezniki, družina ali skupine, ki imajo probleme. Kaj pa je z dezorganizacijami, disfunkcijami in drugimi značilnostmi sodobnih družb, ki vodijo do takšnih "stanj" posameznikov in družin?

Potrebe in možnosti skupnostnega socialnega dela

Nekateri avtorji so menili, da pospeševanje razvoja in uporaba socialnega dela v skupnosti premika interes socialnega dela k procesom v

družbi.

Tako na primer Manuel-Luis Lopez (Liége) meni, da izkušnje inovativne prakse, posebno v zvezi z razvojem skupnosti in novimi socialnimi gibanji, spreminjajo položaj in vloge, tako da bi bilo potrebno, da spremenijo tudi sistem izobraževanja socialnih delavcev, v katerem se ti vse bolj obračajo k socialnim razmeram, pri čemer pa ne zanemarjajo problemov in potreb ljudi.

Demokratizacija odnosov v večini evropskih družb namesto predstavljanja poudarja pluralizem in participacijo kot pomembna načela, tako da se spreminjajo tudi vloge socialnih delavcev v zvezi z inovativnostjo, gibanji in akcijami, v katerih bi moral socialni delavec, vsaj v skupnosti, inicirati takšne programe in akcije, jih usmerjati in voditi.

Andrew Cooper in John Pitts (London), opozarjata na protislovnost med prodorom radikalnega socialnega dela v idejnokonceptualnem smislu v Britaniji v sedemdesetih letih in procesom birokratizacije in odstopanja od idej antirasizma, antiseksizma, antifeminizma in drugih "izmov", kot akcijskih obeležij socialnega dela v okviru radikalnega pristopa. Poleg ostalega to pojasnjujeta tudi s konzervativnostjo in pomanjkljivim izobraževanjem za socialno delo, ki je ostalo tradicionalno. Psihoanalitično in usmerjeno k metodam socialnega dela s posameznikom.

Pavla Raposa-Tajnšek se prav tako zavzema za pristop k skupnosti ko meni, da je to bazično načelo socialnega dela. Ko izhaja iz holističnega pristopa in uveljavljanja povezanosti med posamezniki, družinami, skupnostmi in družbo kot celoto, avtorica insistira na metodološkem in konceptualnem pristopu skupnostnega socialnega dela, katerega odločujoč cilj je spodbujanje moči posameznikov, družin in skupnosti pri reševanju lastnih problemov. Socialno delo ima v tem pristopu poleg spodbujanja in uporabe individualnih sposobnosti za premagovanje problemov, tudi posredniško vlogo med neformalnimi in formalnimi (institucionaliziranimi) mrežami odnosov. To pomeni, da uporablja zmožnosti in prednosti vsakega izmed teh sistemov odnosov za dosego ciljev, ki jim je namenjeno, da bi se rešili socialni problemi posameznikov, družin in skupnosti.

Ni treba kar tako odvreči izkušenj in spoznanj drugih znanosti

Socialno delo po svojih predmetnih in vsebinskih značilnostih neizogibno zahteva in predvideva multidisciplinarnost v svojem teoretičnem

in metodološkem preudarjanju. Na ta izhodišča se naslanjajo tudi tisti maloštevilni udeleženci seminarja, ki so poskušali dati svoj prispevek h definiranju teoretičnih in metodoloških temeljev posebne vede o socialnem delu. Predvsem so vztrajali na potrebi integralnih teoretičnih in na komplementarnosti različnih metodoloških pristopov.

Nekateri udeleženci so opozorili na koristnost in nujnost izkušenj, spoznanj in metodologije drugih sorodnih znanosti, še posebej sociologije, psihologije, pedagogike, ekologije, antropologije idr. Poleg vztrajanja na možnosti specifične uporabe različnih teorij in metod teh znanosti pri oblikovanju teorije, metodologije in prakse socialnega dela, upoštevajoč tudi sistem izobraževanja socialnih delavcev, so nekateri udeleženci seminarja nakazali poti za odpravo različnih "izmov", ki pravzaprav pomenijo poenostavljeno uporabo teh teorij ali metod, posebno v praksi socialnega dela.

Z drugimi besedami, kakor se prepletajo vsebine in predmet številnih družbenih znanosti, predmet socialnega dela pa s svojo kompleksnostjo sega v raziskovalne interese drugih znanosti, ni potrebno nekritično in v težnji za lastnimi specifičnostmi, odvreči koristnih izkušenj in rezultatov omenjenih znanosti. Na ta način je, po mnenju Marcusa BrändleStröh in Silvie Staub-Bernasconi, možno razvijati interdisciplinarno teorijo socialnega dela.

Nekateri drugi avtorji so enostavno opisovali možnosti uporabe in prilagoditve znanj in metod posebnih družbenih ved pri zasnovanju teorije, pospeševanju razvoja metodologije in prakse ter pri uresničevanju celovitega in kompleksnega sistema izobraževanja za socialno delo.

Martin Davies (Norwich) je opozoril na premajhno zainteresiranost sociologov za preučevanja in analize v socialnem delu, ker imajo to področje za "praktično" in ne raziskovalno dejavnost. Po drugi strani pa so raziskovanja v socialnem delu v glavnem neustrezna za ustvarjanje sociooloških sintez ali posploševanj, ker so pretežno empirijska in v glavnem usmerjena na "tehnične" vidike. Šele v novejšem obdobju se je nekoliko povečal interes za uporabo sociooloških raziskovanj in spoznanj tudi pri povezovanju raziskovanja, teorije, prakse in upravljanja v socialnih institucijah.

Za upoštevanje in uporabo spoznanj pravnih znanosti, ne le v izobraževanju, temveč tudi v praksi socialnih delavcev, se je zavzela Andreja Kavar-Vidmar, z opozarjanjem na nevarnost formalističnega pristopa, kadar se nekritično in neselektivno uporabljajo spoznanja pravnih

disciplin in še posebej, kadar se pravni vidiki prakse in dejavnosti socialnega dela razlagajo pozitivistično.

Ewa Marynowicz-Hetka (Poljska) je opozorila na edukativne funkcije socialnega dela kot aktivnosti, usmerjene k spreminjanju družbenih okoliščin, pa tudi ljudi. Zato je po tej avtorici pomembna zastopanost edukativnega pristopa in pedagoških izkušenj ter metod v praksi in usposabljanju socialnih delavcev.

Novi izzivi socialnega dela izčejo ne le teoretične inovacije, temveč tudi številne spremembe v izobraževanju socialnih delavcev

Čeprav je bila ta tema na seminarju osrednja, kaže da je bila glede na tematsko usmerjenost večine referatov obravnavana v glavnem posredno, in je bila prisotna v razpravah o tem, kakšne so nove vloge socialnega dela, kakšne spremembe in ustvarjalnost so potrebne pri teoretični zasnovi in metodoloških pristopih socialnega dela. Številne spremembe volens nolens nam nalaga življenje samo. Verjetno je prav zaradi tega Antonin Wagner, predsednik Evropske regionalne skupine Mednarodnega združenja šol za socialno delo, ob otvoritvi seminarja rekel, da je med praktičnimi cilji tudi iskanje evropske identitete pofesije socialnega dela, kot posledica odpiranja evropskega prostora v različnem smislu. Najbolj neposreden praktični cilj je vezan za določene spremembe in možnosti mobilnosti delovne sile v okviru EGS, ki predpostavlja tudi priznavanje kvalifikacij in visokošolskih diplom. To, poleg ostalega, v odnosu do izobraževanja socialnih delavcev pomeni poenotenje izobraževalnih programov, kvalitete in nivoja izobraževanja.

Le v veliki krizi prihaja do resnih preučevanj izobraževanja socialnih delavcev, vendar tudi do restrikcij pod vplivom političnih sprememb, tudi v socialni politiki. Tako sta Mark Doel in Steven Shardlow (Vel. Britanija) opozorila na izobraževanje socialnih delavcev kot na eno izmed žrtev ekonomskih, političnih in socialnih sprememb, izzvanih pod vplivom ideologije Nove desnice, oziroma z začetkom prihoda konzervativne partije na oblast v Veliki Britaniji 1979. leta. Kljub zapiranju določenih centrov, zmanjševanju števila študentov in števila zaposlenih v izobraževalnih institucijah, skušajo le-te doseči izenačenost programov in diplom (zaenkrat obstajata dva različna modela) v izobraževanju socialnih delavcev.

Nekateri udeleženci so resne kritike usmerili na tradicionalni pristop in tradicionalno socialno delo kakor tudi izobraževanje, ki temelji na teh principih. Tako je Stewart Collins opozoril na neustreznost pristopov tradicionalnega socialnega dela, ki v temeljijo predvsem na psihoanalitičnih in psihosocialnih teorijah in so neizogibno metodološko usmerjeni na individualno socialno delo (metode dela s posameznikom).

Frances Ackerman in Leah Kacen (Beer Sheva -Izrael) menita, da je uporaba multidisciplinarnega pristopa ter enotnost teorije in prakse zelo pomembna že pri izobraževanju socialnih delavcev. To pomeni, da se morajo v izobraževalnih programih kombinirati spoznanja o posamezniku, družini, skupnostih in družbi. Vsa ta spoznanja morajo temeljiti na poznavanju različnih teorij o teh kompleksnih (predmetih) področjih dejavnosti socialnega dela. Metodologija socialnega dela bi prav tako morala uporabljati multidisciplinarni pristop in različne metode, ki so komplementarne in ustrezajo zapletenosti vlog in dejavnosti socialnih delavcev, vključujoč tudi usposobljenost za mobilizacijo in usmerjanje prostovoljnih dejavnosti. Spremenjene vloge socialnih delavcev v dinamiki individualnega, družinskega, skupnostnega in družbenega življenja še posebno v razmerah pomanjkanja in kriz, zahtevajo integrirano in raznoliko izobraževanje, v katerem se inovatorstvo in imaginacija pojavljata kot procesa že pri usposabljanju socialnih delavcev.

Na pomen praktičnega usposabljanja za socialno delo je opozoril Gerd Ferdinand Kirchhoff iz Mönchengladbach-a, ki navaja primer modela izobraževanja za socialno delo, ki se je začelo v 1988. letu. Za pridobitev državne licence je poleg triinpol-letnega študija za socialno delo potrebno še eno leto praktičnega usposabljanja. V tem času so štirje dnevi v tednu posvečeni praktičnemu usposabljanju z udeležbo praktikov ob stalni evalvaciji rezultatov usposabljanja.

Ni slučaj, da so mnogi referati usmerjeni na usposabljanje socialnega dela za delo z družino in za področje družbenega varstva otrok. Tako na primer Maureen Stone (Surrey - Anglija) opozarja na pomen teoretičnega in metodološkega usposabljanja, tako na področju socialnega dela s posameznikom, še bolj pa skupnostnega socialnega dela, glede na potrebe razvijanja otroškega varstva, posebno zanemarjanja in zapostavljanja otrok tudi glede na varstvo in pomoč tako imenovanim "problematičnim družinam".

Podobno tudi Gabi Čačinovič-Vogrinčič (Ljubljana) vztraja na nujnosti,

da socialni delavci razpolagajo s spoznanji o družini, ker se ta pojavlja kot vse pomembnejši predmet njihove dejavnosti in upoštevajoč dejstvo, da so njihove poklicne pristojnosti v iskanju vedno novih rešitev in inovacij. Upoštevanje družinske dinamike in spoznanj akcijske teorije je najbljižje uresničevanju takšnih vlog socialnega dela do družine. Ta spoznanja bi morala najti prostor v izobraževanju socialnih delavcev za delo z družino. Temeljni cilj usposabljanja in na teh osnovah temelječe prakse je, da se z uporabo moči in dinamike družinskih odnosov spreminja družinska stvarnost v dialogu z družino. Bistvo je v tem, da rešitve do katerih mora socialni delavec priti, izhajajo iz spoznanj in sposobnosti družine "od znotraj". Zato je učenje o dinamiki, strukturah in procesih v družini bistven del izobraževanja socialnih delavcev.

Marina Ajduković (Zagreb) je opozorila na možnosti uporabe skupinskega dela v izobraževanju študentov, da bi te izkušnje lahko uporabljali za organiziranje in vodenje skupin pri svojem prihodnjem profesionalnem delu.

Supervizija kot proces kritičnega spremljanja določenih procesov in učinkov dejavnosti socialnega dela je pomemben del profesionalne prakse socialnih delavcev, tako da bi morala najti prostor tudi v izobraževanju. Robert Ploem (Amsterdam) kaže na primeru socializacije kako je pomembno, da socialni delavci uporabljajo supervizijo, da bi lahko realno spremljali rezultate svojih akivnosti in se izognili različnim pastem subjektivizma in pristranosti.

Kritičen in temeljit vpogled v obstoječo prakso kot temelj za prihodnost socialnega dela

Če udeleženci niso podali odgovorov na mnoga omenjena in neomenjena vprašanja, pa so vsekakor sprožili številne ideje, kako premagati omejitve tradicionalnega socialnega dela, kamor sodijo tudi mnoge slabosti izobraževanja za socialno delo. Očitno je skupno sporočilo različnih idej in stališč, o katerih bogastvu ne priča le število referatov in poročil, da spremembe v socialnem delu ne morejo biti parcialne. Te morajo hkrati zajeti tako prakso kot tudi teoretične, filozofske, etične in metodološke osnove dejavnosti.

S številnimi prispevki so udeleženci pokazali, da se zavedajo resnosti te "nemogoče" naloge, kakor se je figurativno izrazil eden od udeležencev.

Poleg kritičnega in temeljnega vpogleda v obstoječe stanje v vseh segmentih socialnega dela, ki so medsebojno pogojeni, bo potrebno veliko novih preučevanj, iskanj in inovacij. Mogoče so nakopičena protislovja, odprta vprašanja in problemi vplivali na to, da se premalo pozornosti posveča nekaterim inovativnim in modernim, tudi celo mednarodnim programom izobraževanja socialnih delavcev kot so na primer izkušnje Zahodnega Berlina, Univerze Beer Sheva, Erasmus-a itd. Tako zapletene spremembe se ne morejo koncipirati na mednarodnih konferencah in seminarjih. Vendar pa se z njihovo pomočjo lahko izmenjavajo izkušnje, predstavijo in evalvirajo ideje in dajejo nove spodbude. Glede tega seminar na Bledu ni razočaral. Nasprotno, omogočil je, da se številne, včasih protislovne ali nedorečene ideje in izkušnje sporočijo in postanejo dostopne širši evropski strokovni javnosti.

Prevedla: Vida Miloševič